Amélie Nothombová

ŽIVOTOPIS HLADU

Mladá fronta

Amélie
Nothombová

ŽIVOTOPIS HLADU

MLADÁ FRONTA

Přeložila Lucie Šavlíková

Copyright © Editions Albin Michel – Paris 2004
Photo © Jean-Baptiste Mondino
Translation © Lucie Šavlíková, 2012

Existuje souostroví jménem Vanuatu, původně Nové Hebridy, kde lidé nikdy nepoznali hlad. Na rozdíl od Nové Kaledonie nebo ostrovů Fidži, které se nacházejí poblíž, těží Vanuatu celá tisíciletí ze dvou výhod. Každá z nich je sama o sobě vzácná, dohromady abys je pohledal. Jde o hojnost a izolaci. Jistě, hovořit o izolaci v případě skupiny ostrovů je trochu pleonasmus. Jenže spousta ostrovů je hojně navštěvovaná, zatímco návštěvnost Nových Hebrid se rovná takřka nule.

Je to zvláštní historický jev: nikdo nikdy nechtěl jet na Vanuatu. Dokonce i takový zeměpisný outsider, jako jsou Kergueleny zvané dřív ostrovy Zoufalství, má své pochlebníky, které přitahuje jejich naprostá opuštěnost. Pokud někdo chce zdůraznit, jak je osamělý, nebo si rád hraje na prokletého básníka, nejlepšího účinku dosáhne, když prohlásí: „Právě jsem se vrátil z ostrova Zoufalství." Vrací-li se někdo z Markéz, budeme se zamýšlet

nad ekologií, Polynésie nám zase připomene Gauguina atd... Vanuatu ovšem nevyvolá vůbec žádnou reakci.

Je to o to podivnější, že Nové Hebridy jsou nádherné ostrovy. Mají ten běžný oceánský šarm, o němž všichni sníme: palmy, pláže s jemným pískem, květiny, kokosové ořechy, bezstarostný život apod. Mohli bychom parodovat Vialatta a prohlásit, že jde o mimořádně inzulární ostrovy. Ale proč tahle ostrovní magie působící u každého kusu kamene, který vyčnívá z moře, nefunguje zrovna u ostrova Vaté a jeho sourozenců?

Jako by souostroví Vanuatu nezajímalo vůbec nikoho.

Mě ten nezájem fascinuje.

Před sebou mám mapu Oceánie ze staré encyklopedie Larousse vydané roku 1975. V té době ještě neexistovala žádná republika Vanuatu, ale Nové Hebridy jako francouzsko-britské kondominium.

Je to výmluvná mapa. Oceánie je rozčleněna pomocí absurdních, podivuhodných pomůcek zvaných námořní hranice, které se řídí stejně komplikovanými a přísnými pravidly jako třeba kubismus. Trochu to připomíná množiny: například ostrovy Wallis mají průnik se Samoou, která jako by byla podmnožinou Cookových ostrovů – čert aby se v tom vyznal. Z hranic se ale dají vyčíst různé politické třenice, přerůstající mnohdy až v palčivé krize: Spojené státy americké se přetahují s Velkou Británií o takzvané Line Islands, rovněž nepříliš známé pod úžasným názvem Rovníkové Sporády. Do krajnosti to

dovádějí Karolíny, které patří zároveň k Austrálii, Novému Zélandu i k Velké Británii, nicméně jsou pod anglickým poručnictvím. A tak dále.

Člověk by si skoro řekl, že Oceánie je mezi ostatními mapami atlasu světa takový výstředník. V kontextu jejích zvláštností vyniká souostroví Vanuatu až zarážející nijakostí. A nemá pro to žádnou omluvu: být současně v područí dvou tradičně tak znepřátelených zemí, jako je Francie a Velká Británie, a nevyvolat přitom sebemenší roztržku? To je naschvál. Vydobýt si nezávislost a neprolít při tom ani kapku krve? Málem je jich člověku líto. Navíc se o tom nikde nepsalo!

Od té doby je souostroví Vanuatu uražené. Nevím, jestli byly uražené už Nové Hebridy, ale Vanuatu nepochybně je. Mám důkazy. Náhoda tomu chtěla, že jsem kdysi dostala darem katalog umění Oceánie s věnováním od autora (proč?). Pocházel z Vanuatu. Ten muž, jehož příjmení je tak složité, že ho ani nedokážu opsat, je na mě zřejmě naštvaný, soudě podle těch několika rukou načrtnutých řádek:

Amélii Nothombové
Já vím, že je vám to stejně jedno.
Podpis
11. července 2003

Když jsem to četla, nevěřila jsem svým očím. Proč ten člověk, který mě v životě neviděl, nabyl dojmu, že mi bude jeho katalog tak nechutně lhostejný?

A tak jsem já, absolutní ignorant, začala knihou listovat. Je o mně známo, že ve výtvarném umění se nevyznám, a můj názor absolutně nikoho nezajímá. Ne že bych žádný neměla.

Viděla jsem obdivuhodné amulety z Nové Guineje, elegantní kolorované látky ze Samojských ostrovů, pěkné vějíře z ostrovů Wallis, pozoruhodné dřevěné nádoby ze Šalomounových ostrovů a tak dále. Jakmile na mě však z nějakého předmětu dýchla nuda, ani jsem se nemusela dívat na popisek. Šlo o hřeben (nebo masku, nebo obraz) pocházející z Vanuatu, až překvapivě k nerozeznání od jiných hřebenů (nebo masek, nebo obrazů), které jsou k vidění ve sbírkách devadesáti devíti procent oblastních muzeí po celém světě, kde člověka otravuje, že musí neustále zírat na nějaké pazourky nebo náhrdelníky ze zubů, jimiž naši dávní předkové bůhvíproč plnili svoje jeskyně. Vystavovat podobné věci mi vždycky přišlo stejně absurdní, jako kdyby se archeologové budoucnosti rozhodli ukazovat veřejnosti naše plastové vidličky a papírové tácky.

Jako by ten pán z Vanuatu už předem věděl, že na měty drobné věcičky z jeho země neudělají dojem. Nejhorší bylo, že měl pravdu. Jen možná netušil, že tento fakt ve mně vzbudí zvědavost.

Při bližším průzkumu katalogu jsem si všimla ještě jednoho detailu. Častým motivem primitivního umění Oceánie je podle všeho jam neboli smldinec, něco jako

tamější brambora, který místní obyvatelé nefalšovaně uctívají. Nesmějte se, naši pravěcí předkové také znázorňovali jídlo. Ale nemusíme chodit ani tak daleko: copak naše zátiší neoplývají nadbytkem poživatin?

Na případné námitky typu „Přece jenom: zobrazovat brambory?“ odpovídám, že každému podle jeho možností... Jediným společným rysem uměleckého ztvárňování potravin je skutečnost, že umělec (sochař, malíř atd.) si vždy vybírá jídla sváteční, nikoli běžná. Vědci například dokázali, že pravěcí lidé z Lascaux se živili výhradně sobím masem – na jejich úžasných nástěnných malbách ovšem nenajdete jediného soba. Odvěký nevděk lidského ducha, který opěvuje raději kaviár a šampaňské než chleba, jemuž vděčí za přežití.

Zkrátka, umělci Oceánie zobrazovali jam nepochybně proto, že šlo o sváteční krmi a že pěstovat tyto hlízy bylo obtížné. Kdyby u nás brambory byly vzácné, živit se bramborovou kaší by byl vrchol snobství.

Nicméně v onom katalogu žádné zobrazení jamu či jakékoli jiné potraviny nepocházelo z Vanuatu. Ti lidé zjevně nesnili o jídle. Proč?

Protože neměli hlad. Nikdy v životě.

Další zjištění: ze všech ostrovů Oceánie nejvíc zobrazovala jamy a jídlo obecně Nová Guinea. A umění tohoto ostrova mi také přišlo z celého katalogu nejbohatší, velmi živé a originální – a to nejen v případě „potravinových“ děl, ale i u opravdu sofistikovaných objektů.

Z čehož si člověk logicky odvodí, že ti lidé měli hlad, a ten hlad je probudil.

Vskutku příznivou shodou okolností jsem před nedávnem měla možnost setkat se s dalšími třemi obyvateli Vanuatu. Jejich zjev byl ohromující: všichni tři muži se podobali baobabům.

Měli stejné rozměry, stejně bohatý porost, a troufám si tvrdit, že i stejný pohled: velikánské ospalé oči. Nemyslím to ani v nejmenším pejorativně, ospalost není nedostatek.

Ocitla jsem se s těmi třemi muži u stolu. Ostatní hosté jedli, tedy zdálo se, že mají hlad, a v důsledku toho si v pravidelném rytmu vkládali do úst jednotlivá sousta.

Tři ostrované se jídla téměř nedotkli – nikoli po způsobu asketů, ale jako někdo, kdo právě dojedl. Kdosi se jich zeptal, jestli jim snad nechutná, a jeden z mužů odpověděl, že jídlo je velmi dobré.

„A proč tedy nejíte?“

„Protože nemáme hlad.“

Bylo jasné, že nelžou.

Ostatním jejich odpověď stačila. Já jsem se rozhodla pátrat dál.

„A proč nemáte hlad?“ zeptala jsem se.

Ostrovany by mohla oprávněně urazit skutečnost, že se z něčeho takového mají zpovídat. Neurazila. Jeden z nich, podle všeho jejich mluvčí, vyhodnotil mou otázku jako hodnou odpovědi. A pak, pomalu, jako někdo, kdo má plné břicho a není zvyklý na námahu, promluvil:

„Na Vanuatu je jídlo všude. Nikdy jsme nemuseli nic pěstovat. Když natáhneme obě ruce, do jedné spadne kokosový ořech, do druhé trs banánů. Jdeme se osvěžit do moře, a nutně přitom narazíme na vynikající mušle, mořské ježky, kraby a ryby s velejemným masem. Člověk se jde projít do lesa, kde se to jen hemží ptáky, a tak jim musí prokázat tu službu a vybrat z hnízd přebytečná vejce, popřípadě některému z opeřenců zakroutit krkem. Ani před námi neutíkají. Samice prasat bradavičnatých mají moc mléka, protože jsou taky příliš dobře živené, a prosí nás, abychom je podojili. Pronikavě ryčí, dokud jejich prosbě nevyhovíme a mléka je nezbavíme."

Odmlčel se. A po chvíli ticha dodal:

„Je to hrůza."

V údivu z vlastních slov řeč zakončil:

„A takhle je to na Vanuatu odjakživa."

Všichni tři muži na sebe ponuře pohlédli, jako by sdíleli těžké, nesdělitelné tajemství neustálého přebytku, a pohroužili se do zoufalého mlčení, jímž nám říkali: Neumíte si představit, jaké to je.

Absence hladu je tragédie, nad níž se ještě nikdo nezamýšlel.

Stejně jako všechny ty osiřelé choroby, o něž se věda nezajímá, ani ne-hlad nebude nikdy vzbuzovat zvědavost. Kromě obyvatel Vanuatu jím totiž nikdo netrpí.

Naše západní přejídání s tím nemá nic společného. Stačí vyjít na ulici, a hned člověk vidí spoustu lidí trpících hladem. Navíc si na denní chléb musíme vydělávat. Tudíž nám chuť k jídlu nikterak nechybí.

Na Vanuatu nic takového jako apetýt neexistuje. Všichni tam jedí jen ze slušnosti, aby se příroda, která je jediným pánem domu, snad neurazila. Příroda se tu postará o všechno: chcete připravit rybu – opečete ji na kameni rozpáleném od slunce a hotovo. Pokrm je samozřejmě lahodný a navíc bezpracný. To není žádná zábava, chtělo by se poznamenat.

Nač zde vymýšlet dezerty, když les poskytuje tak dobré, vybrané ovoce, že ve srovnání s ním jsou naše

laskominy odporné a fádní? K čemu vařit omáčky, když šťáva z mušlí smíchaná s kokosovým mlékem je tak lahodná, že z našich rafinovaných sosů se rázem stává nechutná majonéza? Není zapotřebí žádného umu, aby si člověk sebral mořského ježka, otevřel ho a nasytil se jeho syrovým masem dobrým až k zbláznění. A jde o skutečný vrchol gastronomie. No, a když náhodou do nějaké díry zapadne pár plodů kujavy a zkvasí tam, je i čím se opít. Jak snadné.

Trochu jsem tři obyvatele té vanuatské spižírny pozorovala: byli milí, zdvořilí, civilní, ani náznak nějaké agresivity. Hned jste poznali, že máte co do činění s naprostými pacifisty. Nicméně působili poněkud unylým dojmem. Jako by je nic nezajímalo. Jejich život se podobal nekonečnému bloumání. Chyběl mu jakýkoli cíl.

Najít opak Vanuatu je hračka: je všude jinde na světě. Jednotlivé národy mají společné to, že během svého vývoje nutně poznaly hlad. A ten je spojuje. Mají si pak co vyprávět.

Šampionkou prázdného žaludku je Čína. Její minulost představuje v podstatě nepřetržitý sled potravinových krizí s umíráním ve velkém. První otázka, kterou vždycky položí Číňan Číňanovi, zní: „Už jsi jedl?“

Číňané se museli naučit jíst i věci nepoživatelné, a proto jejich kuchařské umění vyniká vytříbeností, jež nemá obdoby.

Existuje snad jiskřivější a nápaditější kultura? Číňané vynalezli, vymysleli, pochopili a vyzkoušeli úplně všechno. Studovat čínskou kulturu znamená studovat inteligenci jako takovou.

Jistě, jenomže při tom švindlovali. Měli těžký doping, a sice hlad.

Nejde tu o stanovení nějaké hierarchie národů.

Naopak. Jde o to dokázat, že jejich svrchovanou identitou je hlad. Zemím, které nás neustále otravují svým údajně ojedinělým charakterem, dát najevo, že každý národ představuje rovnici, jež se točí kolem hladu.

Je to paradox: Nové Hebridy nikdy nevyvolávaly skutečnou touhu v dobyvatelích z toho důvodu, že jim nic nechybí.

Zvláštní, neboť v průběhu dějin se nesčetněkrát ukázalo, že nejvíc obsazované byly nejbohatší, nejúrodnější země. To ano, ale všimněme si, že Vanuatu není bohatá země. Bohatství je výsledkem práce, a práce je pojem na Vanuatu neznámý. Úrodnost zase předpokládá předchozí obdělávání půdy člověkem, jenomže na Nových Hebridách nikdo nikdy nic nesázel.

Takže lovce nových území vlastně neláká vysněná země oplývající strdím a mlékem, ale množství práce, kterou do ní člověk investoval. A ta je výsledkem hladu.

Člověk má s jinými živočišnými druhy jedno společné: hledá si sobě rovného. Tam, kde spatří dílo hladu, cítí se jako doma. Tam se mluví jeho mateřštinou.

Představuji si, jak vypadal příchod kolonizátorů na Nové Hebridy. Nejenže jim nikdo nekladl sebemenší odpor, ale postoj tamějších obyvatel byl asi následující: „Jdete jako na zavolanou. Pomozte nám to všechno dojíst, my už nemůžeme."

Lidské mravy se pak postaraly o zbytek: co se nebrání,

nemá žádnou cenu, nebudeme se přece namáhat kvůli ostrovům, kde jsou lidé spokojení tak, že ani nebojují, navíc nic nevytvořili.

Chudinky Nové Hebridy! Takový nespravedlivý odsudek je musel pěkně dožrat! A jak je muselo rozčílit, že je obsazují lidé, kteří zjevně nemají pražádnou chuť u nich zůstat!

Téma, jímž se tu zabývám, se mě osobně dotýká. Na Vanuatu mě fascinuje to, že představuje zeměpisný protipól mě samé. Jsem ztělesněný hlad.

Fyzikové prahnou po tom, aby dokázali vysvětlit celý vesmír pomocí jediného zákona. Což se zdá být dost obtížné. Za předpokladu, že já jsem také takový vesmír, pohání mě skutečně jediná síla: hlad.

Ne že bych na něj měla monopol; hlad je snad nejrozšířenější vlastností lidstva. Nicméně tvrdím, že jsem v této oblasti přebornice. Kam až moje paměť sahá, vždycky jsem umírala hlady.

Pocházím z dobře situované rodiny; nikdy nám doma nic nechybělo. Z čehož usuzuji, že můj hlad má čistě osobní charakter, neboť ze sociálního hlediska není opodstatněný.

Budiž upřesněno, že můj hlad je třeba chápat v tom nejširším smyslu slova. Kdyby šlo pouze o lačnění

po jídle, nebylo by to ještě tak vážné. Ale jde to vůbec, aby měl člověk hlad jenom na jídlo? Existuje hlad v žaludku, který by nebyl ukazatelem hladu všeobecného? Já pod pojmem hlad rozumím děsivý nedostatek celé bytosti, mučivou prázdnotu, touhu nikoli po nějaké utopické plnosti, ale po obyčejné realitě. Chci, aby bylo něco tam, kde není nic.

Dlouho jsem doufala, že v sobě objevím takové Vanuatu. Když jsem však ve dvaceti letech četla z pera Catullova verš, v němž se marně snaží přesvědčit sám sebe „Zbav se chtění", došlo mi, že pokud to nedokázal tak velký básník, pak ani já nemám šanci.

Hlad je chtění. Je to touha mnohem větší než touha. Není to totéž co vůle, která je silou. Není to ale ani slabost, protože hlad nezná pasivitu. Hladový člověk je někdo, kdo hledá.

Catullus si nařizuje rezignaci právě proto, že nerezignoval. Hlad v sobě obsahuje dynamičnost, která nedovoluje přijmout daný stav. Je to chtění, které se nedá snést.

Možná namítnete, že Catullovo chtění s tím nemá nic společného, protože u něj jde o milostnou touhu, posedlost zapříčiněnou nepřítomností milenky. Nicméně z mého hlediska se pohybujeme ve stejném jazykovém rejstříku. Skutečný hlad, nahony vzdálený běžnému rozmaru vyhladovělosti, hlad, který obnažuje duši a zbavuje ji podstaty, je jako schody k lásce. Všichni velcí milovníci prošli školou hladu.

Bytosti, které se narodily syté – a není jich málo –, nikdy nepoznají, co je to žít v neustálé úzkosti, v aktivním horečnatém čekání, v utrpení, jež jim ve dne v noci nedá spát. Člověk se vyvíjí na základě zkušeností z prvních měsíců života; pokud v té době nepoznal hlad, bude patřit k oněm podivným vyvoleným, nebo zatraceným jedincům, kteří si nebudují existenci na nedostatku.

Možná jde o jev, který se nejvíc blíží jansenistickému pojetí milosti či nemilosti: nikdo neví, proč se jedni rodí hladoví a jiní sytí. Je to jako sázka do loterie.

A já jsem vyhrála hlavní cenu. Nejsem si jista, jestli mi je co závidět, každopádně však vím, že jsem v tomto směru obdařena výjimečnými schopnostmi. Jestliže Nietzsche hovoří o nadčlověku, pak v mém případě lze hovořit o nadhladu.

Nadčlověk nejsem. Zato nadhlad mám větší než kdo jiný.

Chuť k jídlu mi nikdy nechyběla, zejména pokud jde o cukr. Ano, musím uznat, že jsem v životě potkala větší přeborníky v hladovém žaludku, jako byl například můj otec. Ale co se týče sladkostí, nemám konkurenci.

Samozřejmě, jak se dalo očekávat, tento hlad se ve mně šířil jako nákaza: už od útlého dětství jsem trpěla mučivým dojmem, že nikdy nedostanu dostatečnou porci. Když mi z ruky zmizela tabulka čokolády, hra se zastavila v nejlepším, pohádka měla neuspokojivý konec, káča se přestala točit, když už v knize nezbyla ani